

УДК 811.16'374

ТЕМАТИЧНІ СЛОВНИКИ У СУЧАСНІЙ СЛОВ'ЯНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Оксана КОСТЮШКО

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра слов'янської філології

У статті розглядається тематичний словник як один із видів ідеографічного словника. Дається лінгвістичне обґрунтування термінів “ідеографія”, “ідеографічний словник”, “тематичний словник”. Описуються найхарактерніші риси тематичних словників та їх варіанти у сучасній слов'янській лексикографії.

Ключові слова: лексикографія, ідеографія, тематичний словник, аналогічний словник, тезаурус.

Лексикографія є одним із найдавніших пов'язаних зі словом видів діяльності людини. Як свідчать пам'ятки культури Давнього Шумеру (приблизно XXV ст. до н.е.), уже в той час люди, намагаючись пояснити значення малозрозумілих слів, склали перші списки слів.

Виникнення словників у звичайному для нас вигляді припадає на XVI ст. н.е. З того часу створено надзвичайно багато різних видів і типів словників, що відіграло важливу роль у вдосконаленні та підвищенні рівня лексикографічного опису мови. Систематизація досвіду укладання словників призвела до появи сучасної лексикографії з якісно новими ідеями та поглядами на роль словників. Характерною ознакою сучасної лексикографії є взаємозв'язок філології і культури в широкому сенсі цього слова. Адже значна частина культури будь-якого народу реалізується саме через його мову, а мова закріплена передусім у словнику. Усвідомлення такої важливої ролі словника у поширенні культури сприяло бурхливому розвитку сучасної лексикографії, в результаті чого лексикографічна продукція увійшла в побут мільйонів людей. Яскравим прикладом цього є поширення у всесвітній мережі Internet інформація про те, що 90% англійських сімей мають у домашній бібліотеці хоча б один тлумачний словник.

Таким чином, сучасна лексикографія – надзвичайно потужна і добре розвинена галузь мовознавчої науки, яка відіграє важливу роль у збереженні культурних цінностей будь-якого народу. Розширенню теоретичної та дослідницької роботи в галузі лексикографії сприяють наявність кількості лексикографічних центрів, розмаїття словників, потужний науковий потенціал. Основними критеріями при створенні словника є великий обсяг, раціональний, продуманий спосіб подачі словникового матеріалу, швидкий та зручний пошук потрібного слова.

В результаті існує велика кількість словників, які відрізняються різними часовими межами (історичні, сучасні), представляють різні галузі знань (термінологічні), мають різний обсяг лексики (словники-мінімуми, тезауруси), різний рівень користу-

вачів (для широкого кола читачів, спеціалістів), різного способу представлення словникового матеріалу (алфавітні, зворотні, ілюстративні) та ін.

У цьому словниковому багатстві привертає увагу ідеографічний словник, який займає чільне місце в авторитетних словникових класифікаціях. Класифікація Л.Щерби, яка вважається класичною, представлена шістьма протиставленнями, в яких автор подає всі основні типи словників, що є основоположними і в тій чи іншій формі простежуються у наступних класифікаціях¹. Ідеографічний словник, згідно з класифікацією, відрізняється від звичайного (тлумачного чи перекладного) способом організації словникового матеріалу, тобто виходячи з понять, які виражаються фонетичною формою слів, і з власне фонетичної форми слів.

У сучасній класифікаційній схемі В.Дубічинського ідеографічні словники мають чітке визначення². Автор протиставляє їх алфавітним та зворотним словникам і відносить до ономазіологічних словників за ознакою, яка, на його думку, є найхарактернішою для такого виду словників – за порядком подачі лексичного матеріалу.

Отже, якими є ідеографічні словники, теоретичним і практичним питанням укладання яких присвячені праці відомих лексикографів Л.В.Щерби, В.Дубічинського, В.Морковкіна, Ю.Караулова³?

Передовсім необхідно визначити саме поняття *ідеографія*, *ідеографічний словник*.

“Словник іншомовних слів” дає таку дефініцію: *Ідеографія* (від грец. idea – образ, поняття і ... графія) – один із типів письма, знаки якого (ідеограми) передають цілі поняття⁴.

Вітчизняний лексикограф І.Гетьман наводить подібне визначення: *Ідеографія* – вид письма, при якому знак письма передає одиницю, що має смисл⁵.

З точки зору Ю.Караулова, ідеографія – це “основа систематичних класифікацій лексики у досить узагальненій формі, зручній для представлення смислової сторони слів⁶. Таким чином, основою ідеографічного словника є власне поняття. На думку В.Морковкіна, ідеографічним є такий словник, в якому лексичний матеріал розміщений “на основі критерію смислової близькості слів”⁷.

Л.Щерба висловлює думку, що ідеографічний словник повинен містити матеріал для побудови історії мислення, відображеного в мові, тобто ідеографічний словник має дати можливість підійти до вивчення мови, керуючись ідеями, а не формами⁸.

Отже, єдиного визначення *ідеографії*, *ідеографічного словника* немає. Кожен автор по-своєму трактує ці поняття, хоча в основі усіх визначень є спільне – розуміння ідеографії та ідеографічного словника як таких, що пов’язані не з фонетичною формою слів, а з поняттями, вираженими цими словами.

Особливе місце займає і проблема видів ідеографічного словника. В.Морковкін, беручи до уваги загальні методичні принципи класифікації понять і характер роз-

¹ Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Ленинград, 1958. С.54–92.

² Дубичинский В.В. Искусство создания словарей. Конспекты по лексикографии. Харьков, 1994. С.21–23.

³ Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике; Дубичинский В.В. Теоретическая и практическая лексикография. Вена–Харьков, 1998; Морковкин В.В. Идеографические словари. Москва, 1970; Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. Москва, 1979; Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва, 1981.

⁴ Словник іншомовних слів. Київ, 2000. С.216.

⁵ Гетьман И.М. Общая идеография. Конспекты лекций по спецкурсу. Нежин, 1993. С.5.

⁶ Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва, 1981. С.184.

⁷ Морковкин В.В. Идеографические словари. Москва, 1970. С.7.

⁸ Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. С.77–78.

ташування слів, виділяє такі три типи ідеографічного словника: 1) ідеографічний тезаурус; 2) аналогічний словник; 3) навчальний ідеографічний (тематичний) словник⁹.

При укладанні ідеографічного тезауруса основним завданням авторів є ідентифікація і наступна раціональна класифікація понятійних груп, реально представлених у лексиці мови. Аналогічний словник передбачає тематичну класифікацію лексики з одночасним розташуванням лексико-семантичних груп у порядку алфавітної послідовності відповідних тематичних доміант (слів-центрів). При створенні ж навчальних тематичних словників основним завданням є відбір тем, актуальних для навчальних цілей.

На противагу такому класичному підходу до цієї проблеми, існує велика кількість інших точок зору. Л.Щерба, наприклад, виокремлює у два окремі типи ідеографічний словник і тезаурус, не виділяючи при цьому аналогічного і тематичного словників¹⁰. Ідеографічний словник, за Л.Щербою, своїм основним завданням має організацію словникового матеріалу, відштовхуючись від значень, тобто від понять, виражених фонетичною формою слів. Для створення такого типу словника потрібний повний реєстр слів-понять даної мови та їх чітка класифікація, яка б виявила живий взаємозв'язок понять для полегшення їх пошуку. Характерною особливістю тезауруса є включення в нього буквально всіх слів даної мови хоча б один раз.

І.Гетьман дає цілісне обґрунтування поняття *тезаурус*, яке втілює у своїй семантиці систему загальноживаних слів, термінів, крилатих висловів та інших одиниць, у яких реалізована наукова і повсякденна картина світу¹¹. Тобто І.Гетьман ототожнює поняття *тезаурус* та *ідеографічний словник* і для позначення словників тезаурусного типу використовує такі назви, як ідеологічний словник, ідеографічний словник, тематичний словник, аналогічний словник, ілюстративний словник, семантичний словник, скарбниця мови, ономастикон.

При цьому І.Гетьман виділяє такі типи тезаурусів:

1) загальномовні, в яких відображені системні семантичні зв'язки між усіма лексичними одиницями даної мови;

2) спеціальні, в яких представлена лише термінологічна лексика;

Загальномовні тезауруси також поділяються на два типи за способом розміщення лексико-семантичних груп:

1) алфавітні або аналогічні, в яких лексичні одиниці розташовані строго за алфавітом;

2) неалфавітні або синоптичні, де лексичні одиниці розподілені на групи за загальною, синоптичною схемою, яка інтегрує у собі картини світу, отримані в різних галузях знань, і відображає мислення людини значеннями слів даної мови¹².

У енциклопедичному словнику І.Штерн подано три основні значення цього терміна:

1) тезаурус як словник, в якому містяться всі слова певної мови та приклади їх вживання у текстах;

2) тезаурус як ідеографічний словник певної мови, в якому відображені семантичні відношення між її лексичними одиницями (родо-видові, синонімічні тощо);

3) інформаційно-пошуковий тезаурус¹³.

⁹ Морковкин В.В. Идеографические словари. С.26–27.

¹⁰ Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. С.69–84.

¹¹ Гетьман И.М. Общая идеография. Конспекты лекций по спецкурсу. Нежин, 1993.

¹² Там само. С.26.

¹³ Штерн И.Б. Выбранные топика та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. Київ, 1998 С.312.

Таким чином, терміни *тезаурус* та *ідеографічний словник* вживаються як аналогічні і історія розвитку тезаурусів розглядається як історія становлення ідеографічних словників. І.Штерн виділяє два напрями розвитку ідеографічних словників: ідеографічних тезаурусів, в яких лексичний матеріал систематизовано на основі ієрархічної класифікації, та аналогічних словників, що становлять алфавітно-предметну класифікацію зі словами-понятійними домінантами, навколо яких розташовані семантично пов'язані з ними слова.

Тотожними вважає поняття *ідеографічний словник* та *тезаурус* і мовознавець Ю.Степанов, який визначає тезаурус як словник, в якому представлені всі відомі слова даної мови. Те, що такий словник ще називають ідеографічним, Ю.Степанов пояснює тим, що для розташування слів у тезаурусі використано класифікацію від понять, від "ідей"¹⁴.

Два типи ідеографічного словника виділяє В.Дубічинський – це тезаурус і аналогічний словник. При цьому тезаурус має такі види:

- 1) кумулятивний, який являє собою сукупність певних груп слів без їх дефініцій;
- 2) дефінітивний, який тлумачить кожну лексичну одиницю словника;
- 3) багатомовний тезаурус для мандрівників¹⁵.

Таким чином, існують різні точки зору на типи ідеографічних словників. Часто поняття *ідеографічний словник* і *тезаурус* вживають як синоніми. Деякі автори виділяють різні типи власне словників-тезаурусів, підкреслюючи їхні особливості та різноманітність.

Ми ж притримуємося точки зору, висловленої В.Морковкіним, який під загальною назвою *ідеографічний словник* об'єднує три його типи: тезаурус, аналогічний словник та навчальний тематичний словник¹⁶. Адже власне ідеографічний опис лексики даної мови найповніше реалізований саме у різних підходах до класифікації понять та характеру розташування слів у лексико-семантичних групах, що передбачає існування трьох типів ідеографічного словника, запропонованих В.Морковкіним.

Історія укладання ідеографічних словників сягає сивої давнини, коли було важко знайти інший спосіб систематизації лексики, ніж на основі відношень, які існували у дійсності. Саме тому, найімовірніше, єдино можливим був словник, у якому слова розташовані за тематичним принципом.

Серед найдавніших відомих спроб ідеографічної класифікації лексики виділяють словник, створений лексикографом Юлієм Поллуксом на матеріалі грецької мови (II ст. н.е.). В II–III ст. н.е. побачив світ санскритський словник "Амаракоша", створений давньоіндійським граматиком і лексикографом Амара Сіна, який відобразив у своїй праці рівень розвитку тогочасного світогляду та науки Давньої Індії*.

Якісно новий етап у розвитку ідеографічної лексикографії розпочався після появи в 1852 р. "Тезауруса" П.М.Роже, який став однією із найвизначніших праць цього характеру в історії ідеографічної лексикографії усіх часів та значною мірою

¹⁴ Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. Москва, 1975. С.50.

¹⁵ Дубичинский В.В. Теоретическая и практическая лексикография.

¹⁶ Морковкин В.В. Идеографические словари.

* Більш детальний огляд історії укладання ідеографічних словників подає у своїй праці В.Морковкін [Морковкин В.В. Идеографические словари. С.12–42].

вплинув на її подальший розвиток¹⁷. Взявши до уваги вже наявний досвід створення таких словників, автор поставив собі за мету, як свідчить сама назва праці, створити справжню скарбницю слів та виразів англійської мови з метою полегшити вираження думок і створення літературного твору.

Отже, при укладанні “Тезауруса” П.М.Роже намагався охопити весь лексичний фонд англійської мови. Простежується одна важлива риса цієї праці – її дидактична спрямованість, таким чином Роже намагався підвищити рівень володіння мовою, збагатити лексичний запас її носіїв, показати їм, наскільки англійська мова багата різноманітними лексичними засобами вираження думок.

Саме ця ідея “Тезауруса” Роже – приносити велику навчальну користь – знайшла своє продовження у такому типі ідеографічного словника, як тематичний словник, який зараз активно використовується у навчальному процесі. Як довели сучасні дослідження, вивчення слів за темами має набагато кращий ефект, ніж вивчення окремих, не пов'язаних між собою слів. Таким чином, тематичний словник цілком виправдовує себе як цінний навчальний посібник.

Основною ознакою тематичного словника, як свідчить сама його назва, є тематичне розташування лексики певної мови з урахуванням навчальної спрямованості посібника. При цьому такий словник є, як правило, перекладним, оскільки переважна їх більшість подає тематично згруповану лексику однієї мови з одночасним перекладом іншою мовою. Тематичний словник може мати різний об'єм, залежно від задуму укладачів. Це може бути великий словник, який включатиме максимум лексичних одиниць певної мови, а може бути укладений і на основі лексичного мінімуму, але при цьому наводиться найуживаніша і найважливіша лексика, знання якої необхідне для оволодіння мовою. Тематичний словник є словником активного типу, в який включено комунікативний матеріал. Тобто користувач може одночасно з його допомогою вивчати розмовну мову. Тематичне групування дає можливість вивчати лексику системно, що сприяє її кращому запам'ятовуванню. Але переважна більшість тематичних словників не ставить собі за мету подавати детальну інформацію з галузі граматики, як це роблять, наприклад, орфографічні, орфоепічні та інші словники, оскільки тематичні словники призначені для користувачів, які вже мають хоча б початкові знання з граматики мови, яку вони вивчають. Тому більшість тематичних словників не містять граматичних особливостей та відмінювання того чи іншого слова. Подається лише наголос та неспівпадіння у роді, числі тощо, що необхідне для правильного вживання певного слова.

У світовій лексикографії існує велика кількість варіантів цих словників.

Узагальнено їх можна згрупувати так:

- 1) неперекладні–перекладні (одномовні–багатомовні);
- 2) ілюстративні–неілюстративні;
- 3) лексичні мінімуми–великі за обсягом;
- 4) друковані на папері–комп'ютерні;
- 5) за способом розташування лексики всередині тематичних груп;
- 6) за характером рівнів мови, представлених для опрацювання у словнику.

Що ж стосується сучасної слов'янської тематичної лексикографії, то тут спостерігається певне відставання. Багато слов'янських мов ще не мають достатньої

¹⁷ *Roget P.M.* Thesaurus of English words and phrases classified so as to facilitate the expression of ideas and assist in literary composition. London, 1852.

кількості якісних посібників, в яких би відображалось тематичне групування лексики з урахуванням їх навчального спрямування.

За кількістю виданих тематичних словників першість належить польській та російській лексикографіям, в активі яких є чимало різних варіантів тематичних словників. При цьому потрібно зазначити, що наприклад, російська тематична лексикографія зародилась ще у Середньовіччі, коли у староросійській лексикографії стали популярними словники-розмовники, що їх активно видавали у Московській Русі у XV–XVII ст. Як стверджує дослідниця староросійської лексикографії Л.Ковтун, тематичне об'єднання лексики наявне у таких словниках, як “Ръчь жидовського языка” та “Ръчь тонкословия греческаго”¹⁸. Аналіз останньої із вказаних пам'яток дав можливість визначити її склад як тематичне зібрання найбільш вживаних виразів, необхідних для спілкування з греками. Разом з тим у побудові словникових статей, у наявності цілих серій словозмін, у постійних повторях до вже висвітлених тем чітко прослідковується завдання посібника сприяти вивченню мови. Особливість побудови “Ръчи тонкословия греческаго” полягає і у наявності фраз, уривків розмов, монологічного мовлення, покликаних розвивати мову користувача.

Таким чином, уже середньовічна лексикографія стала рушійною силою розвитку сучасної російської тематичної лексикографії, розробляючи посібники активного типу з тематичним групуванням лексики та чітко вираженою навчальною спрямованістю. А це, у свою чергу, мало значний вплив на подальший розвиток і загальнослов'янської тематичної лексикографії, новий етап у розвитку якої розпочався у другій половині XX ст. Найпоширенішим варіантом тематичного словника у сучасній слов'янській лексикографії є перекладний (переважно двомовний) тематичний словник навчального типу, який подає тематично згруповану лексику однієї мови з її одночасним перекладом іншою мовою. Серед найбільш відомих посібників – “Тематичен руско-български речник” – перша спроба тематичної класифікації російської і болгарської лексики¹⁹. Типовими перекладними тематичними словниками є словники, створені на матеріалі польської мови. Це “Słownik tematyczny rosyjsko-polski”²⁰, “Słownik tematyczny języka niemieckiego”, який є фактично польсько-німецьким, хоча це і не відображено в його назві²¹, “Rosyjsko-polski słownik tematyczny”²², а також тематичні словники, створені на базі української мови – “Українсько-англійський тематичний словник”²³, “Базовий тематичний німецько-український словник”²⁴, “Базовий тематичний словник з іспанської мови”²⁵.

Трапляються також, хоча і значно рідше, одномовні тематичні словники, спрямовані на краще засвоєння рідної мови її носіями. Прикладом може бути “Систематски речник српскохрватскога језика”, який містить оновлений і доповнений з часу першого видання словника у 1940 р. лексичний матеріал, згрупований у майже 4 тис. тематичних розділів²⁶.

¹⁸ Ковтун Л.С. Русская лексикография эпохи средневековья. Москва–Ленинград, 1963.

¹⁹ Бабов К., Въргулев А. Тематичен руско-български речник. София, 1961.

²⁰ Rieger I., Rieger E. Słownik tematyczny rosyjsko-polski. Warszawa, 1985.

²¹ Hatala G., Bielička M. Słownik tematyczny języka niemieckiego. Zielona Góra, 1996.

²² Adamowicz R., Kędziorek A. Rosyjsko-polski słownik tematyczny. Warszawa, 1998.

²³ Богуцький К. Українсько-англійський тематичний словник. Київ, 2001.

²⁴ Карпусь А., Кудіна О. Базовий тематичний німецько-український словник. Київ, 1998.

²⁵ Корбозерова Н. Базовий тематичний словник з іспанської мови. Київ, 1999.

²⁶ Йовакович В., Атанацкович Л. Систематски речник српскохрватскога језика. Београд, 1980.

Цікавим видом тематичного словника є ілюстративний (картинний) тематичний словник, усі слова в якому семантизуються малюнками. Це, з одного боку, обмежує можливості добору лексичного матеріалу (в межах 2–3 тис. лексичних одиниць), оскільки важко зобразити за допомогою малюнків, наприклад, абстрактні поняття. Але, з другого боку, малюнки є важливим засобом унаочнення, подаючи більш повну інформацію про предмет. А при вивченні іноземної мови наявність прямого зв'язку між назвою предмета і його зображенням дають незаперечний позитивний результат, стимулюючи розвиток образного мислення користувача. Із використанням унаочнення створені такі тематичні словники – “Картинный словарь русского языка”²⁷, який є одночасно і перекладним, та “Obrázkový slovník slovenčiny”²⁸.

Тематичні словники різняться також обсягом лексичного матеріалу, взятого для тематичної класифікації: вони можуть містити лише лексичний мінімум, необхідний для загального “ознайомлення” з мовою (обсягом приблизно 2 тис. лексичних одиниць), а можуть бути і набагато більшими (20–30 тис. одиниць), що є цілком достатнім для ґрунтовного вивчення мови. Прикладом тематичного словника-мінімуму є виданий у Празі “Základní lexikální minimum ruštiny”²⁹, а також вже згаданий вище “Тематичен руско-български речник” (містить близько 25 тисяч лексичних одиниць, згрупувавши як найуживанішу і найважливішу лексику загальнонародної мови, так і необхідну кількість професійної лексики).

Але переважна більшість тематичних словників налічує в середньому 9–12 тис. лексичних одиниць, відібраних із основного словникового складу сучасної мови, що дає можливість досить глибоко засвоїти мову в рамках вимог певних навчальних програм.

Можна виділити і кілька варіантів тематичного словника залежно від способу розміщення лексичного матеріалу у тематичних розділах. Найчастіше слова у тематичних розділах і групах розташовані без використання певних принципів чи схем – асоціативно, коли попереднє слово ніби “тягне” за собою наступне, таким чином розкриваючи тему чи підтему. Можливе розташування лексичного матеріалу і за алфавітним принципом, але воно, по суті, не відповідає вже самій ідеї тематичності словника і трапляється у навчальних тематичних словниках надзвичайно рідко. Ще одним можливим і доволі успішним є варіант розташування словникового матеріалу за частинами мови. Ідея розміщення слів у тематичних розділах за приналежністю до певних частин мови була запропонована ще П.М.Роже, який і реалізував її у “Тезаурусі англійських слів і виразів...” ще у середині XIX ст.³⁰ Цей принцип використаний і польськими лексикографами при створенні “Słownika tematycznego języka niemieckiego”³¹ та болгарськими при роботі над “Тематичен руско-български речник”³².

Відрізняються тематичні словники і оформленням. Окрім традиційних, друкованих на папері, існують комп'ютерні тематичні словники. Перевага такого виду тематичних словників полягає в тому, що комп'ютерна версія дає можливість постійно поповнювати тезаурус словника, хоча, з іншого боку, комп'ютерним словни-

²⁷ Ванников Ю., Шукін А. Картинный словарь русского языка. Москва, 1969.

²⁸ Škvareninová O. Obrázkový slovník slovenčiny. 1997.

²⁹ Rozcovcová L., Ganusová Z. Základní Lexikální minimum ruštiny. Praha, 1967.

³⁰ Roget P.M. Thesaurus of English words and phrases classified so as to facilitate the expression of ideas and assist in literary composition.

³¹ Hatala G., Bielicka M. Słownik tematyczny języka niemieckiego. Zielona Góra, 1996.

³² Бабов К., Въргулев А. Тематичен руско-български речник. София, 1961.

ком, з об'єктивних причин, має можливість користуватися поки що обмежене коло бажаючих. Таким оригінальним явищем комп'ютерної лексикографії є "Англо-русский тематический словарь", який можна знайти у мережі Internet за адресою: <http://www.anriintern.com/eng>.

Тематичний принцип організації словникового матеріалу є зручним не лише для лексики. Як свідчать нові розробки у сучасній слов'янській лексикографії, тематичний принцип успішно застосовано у фразеологічних словниках при класифікації синтактичних одиниць – словосполучень і речень. Тематичне групування фразеологізмів дає змогу виявити і показати системний характер фразеологічного багатства певної мови, підійти до його вивчення комплексно, а не спонтанно, таким чином істотно підвищуючи ефективність словника, розкрити варіантність фразеологізмів окремої семантичної групи. З цього приводу заслуговує на увагу "Slovník české frazeologie a idiomatiky"³³. Він відрізняється від решти тлумачних фразеологічних словників способом розміщення матеріалу, оскільки фразеологізми, об'єднані загальним значенням, групуються у ширші тематичні розділи. За способом організації фразеологізмів близький до чеського видання і "Словарь образных выражений русского языка", котрий можна охарактеризувати як тлумачно-тематичний фразеологічний словник активного типу, що сприяє ефективному засвоєнню фразеологічного багатства мови завдяки наявності прикладів вживання фразеологічних одиниць у мовленні³⁴. Вказані словники є одномовними, тобто вони мають за мету систематизувати і пояснити значення фразеологізмів однієї мови. Але тематичний принцип доцільний і при вивченні іноземної фразеології у двомовних словниках, адже організація словникового матеріалу навколо певної теми скеровує користувача до системного вивчення фразеологічного складу даної мови. З цього приводу на особливу увагу заслуговує "Русско-болгарский тематический словарь фразеологизмов"³⁵. Такий перекладний тематичний словник фразеологізмів у сучасній слов'янській лексикографії є новим явищем, але його поява, сподіваємось, спричиниться до подальшого розвитку цього напрямку слов'янської лексикографії.

Цікавим з точки зору вибору словникового матеріалу є "Тематический словарь сокращений современного русского языка"³⁶. Автор справедливо вважає це видання найбільш повним на сьогоднішній день (містить близько 20 тис. сучасних скорочень російської мови), хоча і не претендує на всю повноту охоплення мовного матеріалу, оскільки утворення скорочень у мові – процес безперервний, який особливо активізується в період політичних і соціально-економічних змін. Саме тому будь-який словник є лише відображенням певного етапу розвитку мови.

Складність і своєрідність класифікації такого лексичного проширення мови, як скорочення, вимагала чітко продуманої схеми добору тем і підтем, яких у словнику налічується 84, та способу розміщення мовного матеріалу всередині тем та підтем. Автор вирішив це питання, розташувавши всі скорочення в тематичних групах в алфавітному порядку.

Отже, представлені типи тематичного словника розкривають їх розмаїття, а також їх важливу роль у навчальному процесі і вирішенні багатьох проблем,

³³ Čermák Fr., Hronek J., Machač J. a kol. Slovník české frazeologie a idiomatiky. D.1–4. Praha, 1983–1994.

³⁴ Телия В. Словарь образных выражений русского языка. Москва, 1995.

³⁵ Влахов С., Георгиева А. и др. Русско-болгарский тематический словарь фразеологизмов. В.-Тырново, 1994.

³⁶ Фадеев С. Тематический словарь сокращений современного русского языка. Москва, 1998.

пов'язаних із вибором способу організації мовного матеріалу, представленого для опрацювання у словнику. Тематичний принцип класифікації матеріалу – найбільш зручний і доцільний для комплексного вивчення різних рівнів лексичної системи даної мови. Саме тому сучасна слов'янська лексикографія повинна розвивати цей напрям ідеографічної лексикографії, доповнюючи його новими підходами та варіантами. Створення нових словників зумовлено і постійними змінами у суспільному житті, які відразу ж знаходять своє відображення у мові. До таких видань належатиме і “Українсько-болгарський тематичний словник”, проект якого розробляють викладачі кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені І.Франка. Словник, відображаючи нові процеси в усіх сферах суспільного життя, має на меті заповнити прогалину в українсько-болгарській лексикографії, оскільки наявне видання³⁷ не задовольняє потреб користувачів української і болгарської мов.

Останнім часом почали виходити українсько-західноєвропейські тематичні словники³⁸. Але беручи до уваги наявність великої кількості перекладних українсько-західноєвропейських та інших типів словників, поява тематичних словників не внесе таких значних змін, які були б очевидними при створенні українсько-інослов'янських тематичних словників. Це пояснюється передовсім незадовільним станом українсько-інослов'янської лексикографії, яка розвивається вкрай повільно і представлена у деяких випадках одиничними виданнями. Таким чином, на сьогодні актуальною є проблема створення українсько-інослов'янських тематичних словників, які можна використовувати одночасно і як звичайні перекладні словники, і як навчальні посібники чи додатки до навчальних програм.

Це, сподіваємось, сприятиме поліпшенню стану українсько-інослов'янської лексикографії загалом та подальшому активному розвитку тематичних словників.

THEMATIC DICTIONARIES IN THE CONTEMPORARY SLAVONIC LEXICOGRAPHY

Oksana KOSTYUSHKO

L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000
The Chair of Slavonic Philology

The report is dedicated to the thematic dictionary as one of the kinds of ideographical dictionary. It presents the linguistic description of the terms “ideography”, “ideographical dictionary”, “thematic dictionary”. The problem of types of the ideographical dictionaries is under consideration. In the report it is pointed out that there are three types of ideographical dictionaries (after V.Morkovkin): 1) thesaurus; 2) analogical dictionary; 3) thematic educational dictionary. The article describes the most important features of the thematic dictionaries and its variants, illustrated by the thematic dictionaries

³⁷ *Потапенко К.К.* Українсько-болгарський словник. Київ, 2001.

³⁸ *Бозуцький К.* Українсько-англійський тематичний словник. Київ, 2001; *Карпусь А., Кудіна О.* Базовий тематичний німецько-український словник. Київ, 1998; *Корбозерова Н.* Базовий тематичний словник з іспанської мови. Київ, 1999.

of contemporary Slavonic languages, which are not numerous today. Examined material stresses the important role of thematic dictionaries in educational process thanks to the thematic principle of arrangement of lexical material, which gives a considerable educational effect. Ukrainian–Slavonic lexicography is developing unsatisfactorily, so the compiling of the Ukrainian–Slavonic thematic dictionaries may be the considerable step to the improvement of contemporary Slavonic lexicography.

Key words: lexicography, ideography, thematic dictionary, analogical dictionary, thesaurus.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.02

Прийнята до друку 18.06.03